

ԹՈՒՅԼ ՏԵՍՆՈՂ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՏԵՍՈՂԱԳՐԱՖԻԿԱԿԱՆ ԽԱՆԳԱՐՈՒՄՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ազարյան Զ.Ա.

Երևանի Գ.Ստեփանյանի անվան թիվ 135 հիմնական դպրոցի
հատուկ մանկավարժ

Չանգուցային բառեր և արտահայտություններ. տեսողության խանգարում, թույլ տեսողներ, տեսողագրաֆիկական խանգարումներ, թելադրություն, ապաքերականացում

Թույլ տեսող երեխաների տեսողագրաֆիկական խանգարումների /արտագրություն, թելադրություն, գրավոր աշխատանք նկարի շուրջ, շարադրություն/ ուսումնասիրման և վերլուծության արդյունքում բացահայտել ենք հիմնական և առավել հաճախ հանդիպող այն սխալները, որոնց պատճառը խոսքի զարգացման խանգարումներն են, որոնք պայմանականորեն խմբավորված են ըստ հետևյալ տեսակների.

- տառերի հնչյունահնչության փոխարինումներ ու տեղափոխումներ,
- տառերի ու վանկերի տեղափոխումներ ու բացթողումներ,
- ապաքերականացում,
- բառի վանկերի, բառերի միասին ու անջատ գրելաձև:

Լոգոպեդիայում տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների տեսողագրաֆիկական խանգարումների վերաբերյալ հիմնախնդիրը լուսաբանված է անբավարար:

Երբ թույլ տեսող երեխան սկսում է հաճախել դպրոց, առաջնային և երկրորդային խանգարումները բերում են նրան, որ երեխան

չի հարմարվում դպրոցական կյանքին և դժվարանում է յուրացնել ուսումնական ծրագիրը (Մ.Ի.Չեմցովա 1973, Ռ.Ն.Ազարյան 2016):

Տեսողության խանգարում ունեցող երեխաների հատուկ դպրոցում գրի գործընթացին տիրապետելու դժվարություններն ի հայտ են գալիս 1-ին դասարանում և շատ դեպքերում պահպանվում են՝ հստակ արտահայտվելով գրավոր խոսքի պահանջների ավելացմանը զուգահեռ: Գրավոր խոսքի դժվարությունների արդյունավետ հաղթահարման համար անհրաժեշտ է հասկանալ դրանց մեխանիզմները, զարգացնել ընկալման որակները:

Չարգացնող, հատուկ մանկավարժական աշխատանքներ իրականացնելիս պետք է հաշվի առնել տվյալ երեխայի բարձրագույն հոգեկան գործընթացների որակական յուրահատկությունները:

Թույլ տեսող երեխաները գրի յուրացման սկզբնական փուլերում ունենում են որոշակի դժվարություններ, ինչը հետագայում առաջացնում է դիսգրաֆիա: Դիսգրաֆիայի առկայությունը տեսողության խանգարումներ ունեցող երեխաների համար դժվարացնում է առանց այն էլ ուսուցման ոչ հեշտ գործընթացը: Այդ պատճառով էլ տեսողության խանգարում ունեցող կրտսեր դպրոցականների գրավոր խոսքի խանգարումների հիմնախնդիրը համարվում է արդի-

ական տիֆլումանկավարժության, տիֆլոհոգեբանության, լոգոպեդիայի համար:

Երեխաների տեսողության խանգարումները արտահայտվում են տարբեր աստիճաններով: Հիմք ընդունելով տեսողական վերլուծչի խանգարման աստիճանը՝ տեսողական խանգարում ունեցող երեխաներին բաժանում են երկու խմբի՝ չտեսնողներ և թույլ տեսնողներ:

Թույլ տեսնող երեխաների կենտրոնական տեսողության սրությունը լավ տեսնող աչքում շտկողական ակնոցներով հավասար է 0,05 մինչև 0,4 դիոպտր: Թույլ տեսնողների խմբին են պատկանում նաև տեսողության բարձր սրություն ունեցող երեխաները, որոնք ունեն տեսողական գործառույթի այլ խանգարումներ. օրինակ՝ տեսադաշտի նեղացում: Թույլ տեսնող երեխաների մոտ խանգարված է լուսազգացողությունը, իսկ ընկալվող գունային երանգի բնութագրերը աղքատ են: Շրջապատող իրականության պատկերը նեղացած է և ոչ հստակ: Կապված դրա հետ՝ տեսողական ընկալումը և տպավորությունները սահմանափակ են, իսկ պատկերացումներն ունեն որակական յուրահատկություն: Թույլ տեսնող երեխաների մոտ շլության դեպքում դժվարացած է երկակնյա տեսողությունը, այսինքն՝ այնպիսի տեսողություն, որին երկու աչքն էլ մասնակցում են, իսկ նրանց կողմից ստացվող պատկերները միախառնվում են մեկում՝ համապատասխան դիտարկվող առարկային:

Տեսողության խանգարումները՝ հեռատեսություն, կարճատեսություն, աստիգմատիզմ, պայ-

մանավորված են ռեֆրակցիայի խանգարումով, փոխհատուցված են ակնոցներով և շտկման հատուկ օպտիկական միջոցներով:

Այսպիսով, տեսողությունը մեծ դեր է խաղում տարածական պատկերացումների զարգացման գործում (տարածական կողմնորոշում, շարժողական ոլորտ), քանի որ շարժումները զարգանում են տեսողության ղեկավարությամբ, ինչպես նշում են հետազոտողներ Տ.Ա.Վլասովան, Մ.Ս.Պևզները: Տեսատարածական պատկերացումները երեխաների համար ունեն կարևոր նշանակություն, երբ իրականացվում է ուսումնական գործընթացը, քանի որ այբուբենի տառերի յուրացումը, թվային պատկերացումները և այլն, ենթադրվում են տեսատարածական պատկերացումների զարգացման որոշակի մակարդակ:

Թույլ տեսնող երեխաների պատկերացումների սահմանափակ պաշարից բացի նկատվում է նաև դրանց աղավաղումը, որը դժվար և դանդաղ ընկալման հետևանք է: Պատկերացումները տարբերվում են նաև իրենց անհստակությամբ և անկայունությամբ: Թույլ տեսողությունն իր հետքն է թողնում նաև երեխաների ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման վրա: Ֆիզիկական զարգացման խնդիրը հանդիսանում է այս երեխաների շարժումների սահմանափակության պատճառը:

Տեսողության խանգարում ունեցող երեխաների հետազոտությունները վկայում են նրանց ուշադրության զարգացման անլիարժեք մակարդակի մասին: Տեսողության խանգարումների դեպքում գրգիռների անբավարար քանակը նվա-

գեցնում է ուշադրության կայունութիւնը:

Տեսողության խանգարում ունեցող երեխաները ուսուցման գործընթացի առաջին օրերից դժվարանում են աշխատանքային սեղանի վրա կողմնորոշվելիս: Գրենական պիտույքների թիվն ավելանում է ամեն դասաժամին. տառարկղեր, հաշվեճողիկներ, մաթեմատիկական հավաքածուներ և այլն: Դրա հետ մեկտեղ առաջին դասարանցիներին դժվար է ղեկավարել իրենց շարժումները, անբավարար է զարգացած նրանց ձեռքի մանրաշարժունությունը, ձեռքերի և աչքերի աշխատանքում չկա հստակություն և համապատասխանություն:

Այդ գործոններն էլ հենց ազդում են ուսուցման գործընթացի նկատմամբ հետաքրքրության իջեցմանը և առաջացնում են ճանաչողական գործունեությունը խթանող կողմի իջեցում:

Այսպիսով՝ գործունեության կարևոր տեսակներից առաջինն է համարվում գրի յուրացումը երեխաների կողմից: Աչքի պաթոլոգիա ունեցող կրտսեր դպրոցականներն ունենում են դժվարություններ գրելու ընթացքում:

Թույլ տեսող երեխաները գրավոր աշխատանքներում նկատվում են դիսգրաֆիկայի գրեթե բոլոր տեսակները:

Ըստ ավանդական դասակարգման՝ տարբերում են դիսգրաֆիայի հինգ տեսակներ.

1. Սխալներ, որոնք կապված են սխալ հնչարտաբերման հետ (արտաբերական-լսողական դիսգրաֆիա): Երեխան գրում է այնպես, ինչպես արտասանում է: Գրի յուրացման սկզբնական

փուլերում երեխան գրում է խոսելով և այդ դեպքում հենվելով հնչյունների սխալ արտասանության վրա՝ արտացոլում է այդ նույնը գրավորի մեջ:

2. Սխալներ, որոնք կապված են հնչութային ճանաչման խանգարումների հետ (ակուստիկական դիսգրաֆիա): Դրանց հիմքում ընկած է խոսքի հնչյունների լսողական տարբերակման խանգարումները, սակայն խանգարված չէ խոսքի այն հնչյունների արտաբերումը, որոնք սխալ են նշվում գրավորում:

3. Լեզվական վերլուծության և համադրության խանգարման հիմքով դիսգրաֆիայի ժամանակ կարող են լինել հետևյալ բարդ գործողությունների տարբեր տեսակների անլիարժեքություններ. չեն կարողանում նախադասությունը բաժանել բառերի և հակառակը՝ բառերով կազմել նախադասություններ, չեն կարողանում կատարել վանկային և հնչութային վերլուծություն ու համադրություն:

4. Բառի կազմության և նախադասության սխալների հիմքով պայմանավորված յուրահատուկ խանգարումներ (ագրամատիկական դիսգրաֆիա), որոնց հիմնական մասը արտացոլվում է այսպես կոչված ագրամատիզմներում, այսինքն կապված է բառի խանգարման հետ՝ համաձայնեցում և ղեկավարում:

5. Կինեսթետիկ համապատասխանության տառերի շփոթում (օպտիկական դիսգրաֆիա): Դիսգրաֆիայի ամենատարածված տեսակներից է: Տառերի ճիշտ գրառման գնահատման ունակությունը՝ հիմնված կի-

նեսթեզիայի վրա, թույլ է տալիս գրողին կատարել ուղղումներ շարժումներում՝ մինչև սխալ թույլ տալը:

Չետագոտությունները փաստում են, որ պետք է ուշադրություն դարձնել տեսողական դիսգրաֆիային, քանի որ թույլ տեսող կրտսեր դպրոցականների մոտ այն ամենատարածված տեսակն է: Դա կապված է տեսատարածական պատկերացումների անբավարար ձևավորվածության և տեսողական վերլուծության ու համադրության հետ: Երբ թույլ տեսող երեխաները սկսում են հաճախել դպրոց, նրանք մոտ նկատվում են հետևյալ ընթացիկ երկրորդական խանգարումները.

- տեսողական ընկալման գործընթացների զարգացման խանգարում,
- որոնման գործառույթի խանգարում՝ տվյալ առարկայի կամ շարժական տարածության ուսումնասիրման և ճանաչման դանդաղ ընթացք,
- չեն կարողանում առանձնացնել օբյեկտի տարրերը,
- շարժողական, լսողական վերլուծիչի և շոշափելիքի փոխազդեցության խանգարումներ,
- ճանաչողական ակտիվության իջեցում,
- մտածողական օպերացիաների դժվարություն,
- ցածր աշխատունակություն:

Նշված պատճառները բերում են գրավոր խոսքի խանգարումների. մի ամբողջ շարք, որոնք կարելի է բաժանել մի քանի խմբերի.

1. տառերի և վանկի մակարդակում,
2. բառի մակարդակում,
3. բառակապակցության մակար-

դակում,

4. բնագրի մակարդակում:

Տեսողության խանգարումներ ունեցող կրտսեր դպրոցականների գրի խանգարումների հաղթահարման համար պետք է կազմել զարգացնող, հատուկ մանկավարժական պարապմունքների ծրագիր, որում կլինեն աշխատանքի հետևյալ ուղղություններ.

- տեսողական ընկալման որակների զարգացում,
- տարածական կողմնորոշման կարողությունների և հմտությունների ձևավորում,
- տեսողական վերլուծության և համադրության զարգացում,
- մանրաշարժողության և շոշափելիքի զարգացում:

Չետագոտողները նշում են, որ տեսողության խանգարում ունեցող երեխաների մոտ դիսգրաֆիան հանդիպում է ավելի հաճախ, քան նորմալ տեսողների մոտ: Դրանք կապված են մի քանի տեսանկյունների հետ. տեսատարածական ընկալման անբավարարության և դրա հիման վրա տառերի գրաֆիկական պատկերների մասին տեսողատարածական պատկերացումների անբավարար ձևավորվածությունը, ձեռքի մատների անկանոն շարժումները, որոնք մանրաշարժունության անբավարար զարգացման հետևանքն են: Պատճառների թվին են դասվում նաև հնչարտաբերման անբավարարությունները, հնչության ընկալման անբավարար զարգացումը, խոսքի զարգացման խանգարումը՝ խոսքի բառաքերականական կողմի խանգարումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ազարյան Ռ.Ն. Տեսողության խանգարումներ ունեցող անձանց կրթության կազմակերպման հիմունքները: Հատուկ մանկավարժություն 2016թ. էջ 125-190.
2. Белецкая В.И., Гнеушева А.Н. Охрана зрения слабовидящих школьников. М., 1982, 127 с.
3. Земцова М.И. Учителю о детях с нарушением зрения. М., “Просвещение”, 1973г., 159 с.
4. Психолого-педагогическая характеристика детей с нарушением зрения. В кн. Специальная педагогика /Под ред. Л.В.Мардановой, Б.А.Орловой. М., 2012, С. 121-134.
5. Солнцева Л.И. Адаптация диагностических методик при изучении детей с нарушением зрения /Дефектология/, 1998, N4, С. 9-15.

РЕЗЮМЕ

ХАРАКТЕРИСТИКА ОПТИКО-ГРАФИЧЕСКИХ НАРУШЕНИЙ ПИСЬМА У СЛАБОВИДЯЩИХ ДЕТЕЙ

Азарян К.А.

Специальный педагог школы N135.

В статье дана характеристика основных опτικο-графических нарушений письма у слабовидящих детей.

SUMMARY

THE CHARACTERISTICS OF OPTICAL GRAFICAL DISORDERS OF CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS

Azaryan K.

Special educator basic school N 135 after G.Stepanyan

The article presents new approaches of optical graphical disorders of children with visual impairments.